

TÜRK SOSYOLOJİK DÜŞÜNCE GELENEĞİNDE MUSTAFA E. ERKAL

Prof. Dr. Nevin GÜNGÖR ERGAN*

*Akademik Kariyerimin her aşamasında desteğini esirgemeyen
Değerli Hocam Prof. Dr. Mustafa E. Erkal'a
saygı ve şükran duygularıyla,*

ÖZET

Bu makalede Mustafa Erkal'ın sosyolojinin konusu ve metodu üzerine görüşleri açıklandıktan sonra onun küreselleşme, milletleşme ve çağdaşlaşma konusundaki görüş ve önerileri üzerinde durulmuştur. Mustafa Erkal, sosyal olay ve olguların açıklanmasında tarihî metodu, bütüncü yaklaşımı ve itibarîlik ilkesini savunmuştur.

***Anahtar Kelimeler:** Bütüncü Yaklaşım, Tarihi Metot, Determinizm, İtibarîlik, Küreselleşme, Milletleşme, Çağdaşlaşma.*

ABSTRACT

In this article it is explained that Mustafa Erkal's thoughts about the matter of sociology and its method, later his thoughts and proposals on globalization, nation-building and to become contemporary. Mustafa Erkal defends historical methods, holistic approach and the principle of relativism on the explanation of social phenomena and social fact.

***Key Words:** Holistic Approach, Historical Method, Determinism, Relativism, Globalization, Nation- building, To Become Contemporary.*

* Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

GİRİŞ

Mustafa Erkal, Türk sosyolojisinde Ziya Gökalp, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu çizgisinin devamı olan bir Türk sosyoloğudur. 1967 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde Asistan olarak göreve başlayan Erkal, Fındıkoğlu'nun asistanlığını yapmış, Gökalp'ın ve Fındıkoğlu'nun fikirlerinden etkilenmiştir.

Ziya Gökalp 1900'lü yılların başında Türk ulus-devletini kurmanın ve millet olmanın fikrî zeminini hazırlamış; Türkiye'de sosyolojinin ve sosyoloji kürsüsünün kuruculuğunu yapmıştır. Gökalp XX. Yüzyılda artık imparatorlukların yıkılacağını ve yerlerine ulus-devletlerin/milletlerin geçeceğini görmüştür. Bu süreçte diğer imparatorluklar gibi Osmanlı İmparatorluğu da ortadan kalkacak ve yerine Türk ulus-devleti geçecek, Sosyoloji de bu dönüşüme hizmet etme fonksiyonunu üstlenecektir.

Gökalp 1918 yılında yazdığı “Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak” (Gökalp 1976b) adlı eserinde, Cumhuriyet öncesi Türk düşünce hayatında etkili olan üç düşünce akımını bir senteze ulaştırarak, millî birliğin kurulmasında etkili olmuş, ulus-devletin yolunu açmıştır.

Gökalp'a göre bir milletin aydınlarına, düşünürlerine o milletin *güzideleri* denir. Güzideler yüksek bir eğitim ve öğretim görmüş olmakla halktan ayrılmış kesimdir. Güzideler medeniyete sahiptir, halkta hars vardır. O halde güzideler şu iki amaçla halka doğru gideceklerdir:

1. Halktan harsî bir terbiye almak için
2. Halka medeniyet götürmek için

Güzideler halka inecekler; halkın adetlerini, geleneklerini, göreneklerini, harsını, sekiz tür sosyal hayatını (dinî, ahlakî, aklî, estetik, hukukî, iktisadî, lisanî ve fennî hayatlar) bulup çıkaracaklar; bu hayatların içinde Türk milletinin öz harsını bulacaklardır; bu buluş *Türkleşmektir*.

Gökalp'a göre *İslâmlaşmak*; Türk milletinin manevî ihtiyaçlarını esas tutan, Türkleşmekle paralel giden bir mefkûre niteliğindedir. Türklükle İslâmlık biri milliyet, diğeri beynelmileliyet niteliğinde oldukları için aralarında zıtlık yoktur. Gökalp İslâm dininin esaslarına uymak suretiyle hem Türk toplumundaki sosyo-kültürel bütünleşmenin, hem de Türk milleti ile diğer İslâm milletleri arasındaki sosyo-kültürel dayanışmanın güçleneceği düşüncesindedir.

Gökalp'a göre *çağdaşlaşmak(muasırlaşmak)*, Avrupalılar gibi alet ve makineler yapıp kullanabilmek demektir. Muasırlaşmak şekilce ve hayat tarzı bakımından Avrupalılara benzemek değildir. Muasırlaşmak çağdaş medeniyet zümresinin gittikçe ilerleyen ilim ve hünerinde hiçbir milletten geri kalmayacak şekilde üstün bir mevki kazanmak demektir.

İkinci nesil Türk sosyoloğu olarak Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu; ulus-devletin ve cumhuriyetin kurulduğu, sosyo-kültürel alanda inkılâpların gerçekleştirilmiş olduğu dönemin Türkiye'sinde “yerli ve millî bir düşünce geleneğinin kurulması” ve bu yolla “Türkiye’de milletleşme olgusunun gerçekleşmesi/tamamlanması”, “Türkiye’nin, Türk toplumunun sosyo-kültürel bütünleşmesinin ve gelişmesinin sağlanması”nı hedeflemiştir. Fındıkoğlu'nun çalışmalarını sürdürdüğü dönemde Türkiye’de sosyo-kültürel hayat alanında çok çeşitli ve yaygın problemler yaşanmaktadır; buna karşılık bu problemlerin çözümünde kullanılabilir bilgi birikimi yeterli değildir. Fındıkoğlu çeşitli alanlardaki çok yönlü çalışmalarıyla bir taraftan inkılâpların halka benimsetilmesi, bir taraftan bilimsel bilginin üretilmesi ve Batıdaki birikimin nakledilmesi yoluyla belli bir kültürel birikimin sağlanması, bir taraftan da üretilen bilginin sosyo-kültürel yapıdaki problemlerin çözümünde kullanılması hedeflerine yönelik olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

Fındıkoğlu'na göre birikmiş manevi bir servetin bulunmadığı, yerli ve millî bir düşünce geleneğinin kurulamadığı Türk toplumunda Türk milletinin sosyo-kültürel bütünleşmesinde ve gelişmesinde anahtar rol aydınıdır. Aydınlar millî sempati veya millî mefkûre ile Türkiye halkı ve sosyal meselelerini inceleyerek, çözüm getirerek millî kültürü yaratmalı ve geliştirmelidirler. Millî kültür yaratacak *aydın* işe yönelen, yapacağı işi ve kendini bilen, hasbî davranan ve inanış sahibi olan bir tiptir. Bu aydın tipi millî kültür yaratma sürecinde de ahlâkîlik, kendinden çıkma ve teşkilâtlanma gibi ilkelere bağlı kalacaktır (Güngör 1991: 91–103).

Günümüz Türkiye'sinin yeni bir millî mücadele dönemi içine girdiği konusunda Gökalp-Fındıkoğlu çizgisini sürdüren Orhan Türkdoğan ve Mustafa Erkal hemfikirdirler. Her iki Türk sosyoloğu da Atatürk'ün ölümünden sonra Osmanlıdaki ikili yapının tekrar belirdiğini; bu yapının milletleşme olgusunu engellediğini ve ulus-devletin devamlılığını tehlikeye düşürdüğünü yazdıkları eserlerde ortaya koymuşlardır. Günümüz Türkiye'sindeki problemleri yapıyı Orhan Türkdoğan *merkez-çevre gerilimi* odaklı açıklarken, Mustafa Erkal *ulusalcılık-küreselcilik* bağlamında açıklamıştır.

Türkdoğan'a göre, Gökalpçi düşünce Kemalist sistemin yeni boyutlar kazanmasında ileri bir adım oluşturmuştur. Gökalp sosyolojisi İslâmlaşma, milletleşme ve modernleşmeyi bir uyum içinde sunabilmişti. Atatürk ve Gökalp'in erken ölümleri sebebiyle ümmet ve milliyet grupları bütünleşmemiş ve bugünkü milliyet-ümmet/cemaatleşme zıtlaşması ortaya çıkmıştır. Her iki grup da uçlardan hareket ederek birbirine karşı vaziyet almışlardır. Türkiye'nin günümüzdeki toplumsal dramı da budur (Türkdoğan 2007: 111).

Mustafa Erkal, Türkiye'de Atatürk dönemi hariç, Gökalp'in fikirlerinin uygulamaya konmadığını, İslâmî değerlerle birlikte milletleşme ve modernleşme çabalarının gerçekleştirilmediğini, bu yüzden milletleşmenin istenen düzeye gelemediğini vurgulamış; Türkiye'nin 2000'li yılların başında yeni bir milli mücadele-milletleşme dönemini yaşamakta olduğunu belirtmiştir (Erkal 2007: 239, 245). Ona göre, Türkiye'de, "Devlet ile halkın kaynaşması, halk-aydın ikiliğinin ortadan kaldırılması yeterince sağlanamamıştır" (Erkal 2010: 39).

Bu makalede Mustafa Erkal'ın sosyolojinin konusu ve metodu üzerine görüşleri açıklandıktan sonra, yayın hayatını sürdürdüğü dönemde Türk toplum yapısı üzerine görüş ve önerilerinin, üzerinde durduğu bazı temel kavramlar ve olgular bağlamında açıklanması amaçlanmıştır. Erkal Türk toplumunda milletleşmeyi engelleyen ikili yapının ortadan kaldırılması, ulus-devletin bekası ve milletleşme olgusunun tamamlanması için aileden eğitime, terörden medyaya pek çok konuda fikir ortaya koymuştur. Burada onun fikirlerinin millî-inşâcî okul bağlamında değerlendirilmesi amacıyla, milletleşme, küreselleşme ve çağdaşlaşma bağlamlarındaki görüşleri üzerinde durularak, kendisinin Türk sosyoloji tarihindeki yeri belirtilmeye çalışılacaktır.

1. SOSYOLOJİNİN KONUSU

Erkal sosyolojinin konusunu açıklarken Ziyaeddin F. Fındıkoğlu ve Mehmet Eröz'den etkilenir. Erkal'a göre sosyoloji toplumun bilimidir; toplumu işleyen ve dönen bir mekanizma ve yapısal-fonksiyonel bir bütün olarak ele alır; toplum içinde farklı kesimlerde görülen sosyal olayları, sosyal müesseseleri, sosyal grupları, sosyal ilişkileri, sosyal yapı özelliklerini ve bu yapıda ortaya çıkabilecek değişme eğilimlerini ele alarak inceleyen bir bilim dalıdır. İnsan toplumları ister tam göçebe şeklinde, ister yarı göçebe, isterse yerleşik bir şekilde bulunsun, Sosyolojinin kapsamına girerler. Cemaat ve cemiyet şeklinde

teşkilâtlanan insan toplulukları da Sosyolojiye konu olmuştur. Bunun yanında birçok düşünürün insanlık tarihini safhalara ayırarak incelemesinde yer alan bütün safhalar Sosyolojiye konudur. Batı Avrupa'nın tarihinde görülen feodal, kapitalizm öncesi, kapitalizm, karma ekonomi ve sosyal refah devleti dönemlerinin her biri Sosyolojiyi ve sosyal bilimlerle uğraşanları yakından ilgilendirir. Ancak, Sosyoloji her ne kadar insanlık tarihi ile başlamışsa da, zamanla bir sosyal bilim olarak ilerleme ve kendi içinde ihtisas dallarına ayrılma gibi sosyal gerçeğe paralel gelişmeler göstermiştir. Nitekim toprağa yerleşme ve köy gerçeği ortaya çıkmadan “köy sosyolojisi”, şehirler doğmadan “şehir sosyolojisi”, sanayileşme gelişmeden “sanayi sosyolojisi”nden vs. bahsetmek mümkün değildir (Erkal 2009: 3-4).

Erkal toplumu bir organizmaya benzetir, yapısal-fonksiyonalist bir yaklaşımla açıklar; insan organizması ile toplumsal organizma arasındaki farkı da belirtir. “Toplumu bir organizma gibi düşünürsek, bu organizmanın hayatı önem taşıyan bir müessesesi veya bir sosyal grubu ortadan kalksa da, toplum hayatı o anda sona ermemektedir. Sosyal hayatta belirli bir yapı içinde fonksiyon yerine getiren yeni bir müessese veya yenilenen eski bir müessese tekrar fonksiyonel hale gelebilir. Bu durum müesseseler için olduğu gibi, sosyal gruplar için de geçerlidir. Bir sosyal grubun ortadan kalkması, daha doğrusu başka bir sosyal grup içine girmesi veya yeni bir sosyal grup olarak toplum hayatında yer alması dikkati çeker. Hâlbuki hayatı önem taşıyan kalp, beyin ve mide gibi organları çıkarılmış olan bir organizma o andan itibaren yaşamaz. Milletlerin siyasî bakımdan ortadan kalkışları, sosyal ve kültürel bakımdan yok oluşları anlamına gelmemektedir. Bilâkis, kolektif şuurda yaşayan ve yaşatılan milliyetçilik duygusunun doğurduğu birlik ve bütünlük prensibi, toplumu tekrar millet haline getirerek siyasî anlamda doğuşu da sağlayabilir” (Erkal 1984: 18).

Erkal toplumsal değişimin devri ve dalgalı değişme modeline uygun olarak gerçekleştiğini belirtmektedir. (Erkal 2010: 5).

2. METODOLOJİK YAKLAŞIMI

Mustafa Erkal metodolojik yaklaşımında da A. Comte'dan ve daha çok da hocası Fındıkoğlu'ndan etkilenmiştir.

Metodu Amiran Kurtkan gibi, araştırma yolu ile bulunup ortaya konabilecek somut sebep-sonuç ilişkilerini ve bu ilişkilerin temelinde yer alan soyut ilmi kanunları tespit edebilmek için izlenmesi gereken yol (Erkal 2009:

100, Kurtkan 1978: 3) olarak tanımlayan Erkal; sosyal realitenin fiziki ve biyolojik realitenin aksine karmaşık bir yapıya sahip olduğunu, bu karmaşık yapının da genel ve değişmez ilmî kanunlara varılmasını güçleştirdiğini belirtir.

Erkal Sosyolojide temel bir prensip olarak, parça-bütün ilişkilerini düzenleyen *bütüncü veya bütüncül yaklaşım*'ın geçerli olduğunu belirtir. Parçalar belirli bir bütün içinde ele alınabildiği takdirde anlamları ve gerçek mahiyetleri anlaşılabilir (Erkal 2007: 56; 2003: 212).

Erkal'a göre sosyolojide metot fikri üzerinde durulurken öncelikle belirtilmesi gereken noktalar vardır: Sosyoloji hem *uygulamalı*, hem *teorik* metotları kullanan, *tek sebepli* (monist) açıklamalardan kaçınarak *çok sebepli* açıklamalara yönelen, *tümdengelim* yerine *tümevarımı* benimseyen, ancak yer yer tümdengelim de uygulayan, soyut kavram ve yaklaşımlardan somut gerçeklere yönelen, somut gerçeklerden de soyut kurallar arayan bir bilim dalıdır. Sosyal olayların ve olguların doğuşu gibi, sosyal müesseselerin de kurulmaları, gelişmeleri ve bazı durumlarda da yeni ilâvelerle zenginleştirilmeleri birçok faktöre bağlı olarak ortaya çıktığından, sosyolojiye konu olan sosyal olay, sosyal müessese ve sosyal ilişkiler sebep sonuç ilişkileri bakımından ele alındığında, tek faktöre dayandırılmak yerine *çok faktörlü* olarak açıklanmalıdır (Erkal 2009: 100).

Erkal'a göre, sosyoloji, sosyal kurumların, sosyal olayların ve sosyal ilişkilerin araştırılmasında, *tarihî metoda* başvurmaktadır. Çünkü sosyolojik bir araştırma zaman boyutunda gerçekleştirilmelidir. Bugünü anlayabilmek için dünü bilmek gerekmektedir. Sosyolojik araştırmalarda farklı zaman ve yerlerde ve farklı sosyal yapıya sahip insan topluluklarında zaman içinde aynı sebeplerin aynı sonuçları doğurmadığı gerçeğine tarihî metottan faydalanarak varabiliriz (Erkal 2009: 100).

Erkal A. Comte'un *sosyal statik* ve *sosyal dinamik* ayrımına dayanarak, sosyolojinin, konusu olan sosyal ilişkilerle, sosyal teşkilatlanma şekli ile sosyal olaylarla ve sosyal gruplarla ilgi kurarken, konuya ikili bir yaklaşımda bulunduğunu belirtir. Ona göre sosyoloji ilgi kurduğu konuları sosyal yapı (statik) ve sosyal değişimin (dinamik) gösterdiği veya ortaya çıkardığı özellikler bakımından inceler.

Sosyal yapı açısından toplumun değerlendirilmesi, A. Comte'un sosyal statik (düzen) ve sosyal dinamik (ilerleme) ayrımında görüldüğü gibi, mevcut yapı özelliklerinin ortaya çıkarılmasıdır. Böyle bir yaklaşım belirli bir zamanda

ve belirli bir mekânda varlığını sürdüren bir toplumun veya bir grubun sadece o zaman ve mekân durumu itibarı ile ele alınmasıdır. Âdeta bir sosyal grubun veya toplumun kuş bakışı olarak bir fotoğraf makinesi ile fotoğrafının çekilmesidir (Erkal 2009: 9).

Sosyolojinin, ilgilendiği alanlara ikinci bir yaklaşımı ise, sosyal değişimin gerektirdiği özellikler açısından yaklaşımdır. Böyle bir yaklaşım, toplumu gerçek niteliği olan hareketli ve dinamik şekilde incelemektir. A. Comte'un sosyal dinamik görüşüne paralel olarak sosyal değişimsiz bir insan topluluğu düşünmek zordur. Sosyal değişimin şekli ve yönü yaşanan çağın sosyal ve ekonomik şartlarına ve toplumlara göre itibarîdir ve değişir. İnsanlık tarihi sosyal değişimin farklı dönemlerde farklı yönlere doğru bir gelişme gösterdiğini ve yönünün doğrusal olarak bir çizgi halinde gelişmediğini; dalgalı ve devrî olarak değişme özelliği taşıdığını göstermektedir. Bu bakımdan insanlık tarihinde dün olduğu gibi, bugün ve yarın da sosyal değişimin determine olarak birbirini izleyen, mutlak bazı merhalelerle ortaya çıkacağını söylemek mümkün değildir (Erkal 2009:10–11). Belirli sebeplerin farklı zamanlarda ve farklı toplumlarda belirli sonuçları doğuracağını kaçınılmaz olarak ileri süren *Determinist* (gerekirci) yaklaşımlarla birlikte, *pozitivist* değerlendirmeler de değerini yitirmiştir. Sosyolojik araştırmalarda *aklın* yanında *tecrübe* de önem kazanmıştır (Erkal 2009: 100–101).

Erkal'a göre sosyolojinin konusu olan sosyal olay, sosyal kurum ve sosyal ilişkileri incelerken uyması gereken temel metodik ilkelerden biri de *itibarîlik(rölativizm)*dir. Sosyal bilimciler sosyal meseleleri, olayları ve müesseseleri itibarî (yere, zamana ve toplum yapılarına göre) değerlendirmelere gitmek zorundadırlar. Ancak bu konuda da ifrata gidersek genel bazı sonuçlara ulaşamayabilir ve aşırı özenci(particularist) olabiliriz.

Erkal hocası Fındıkoğlu gibi sosyolojide ve sosyal bilimlerde determinist açıklamalardan kaçınılması gereğini belirtir. Sosyal çevreyi bütün kültürler ve zamanlar için sabit kabul etmek, aynı sebep ve sonuçları beklemek bizzat değişme fikriyle ters düşer. Böyle bir yaklaşım, Sosyolojiye ve sosyal bilimlere ters düştüğü gibi, toplumların zamana, mekâna ve millî yapılarına göre değişebilir niteliklerine de aykırıdır. Kaldı ki, bu teorik beklentiler pratikte sosyal gerçek tarafından tarihin çeşitli dönemlerinde reddedilmiştir (Erkal 2009: 11).

Erkal'a göre metodolojik açıdan bir başka önemli nokta, sosyal bilimci, peşin hükümlerden sıyrılarak, zihni tembelleştiren kavram ambargosundan kurtularak, ilmî ve metodik şüphe ile konulara yaklaşmalıdır. *İlmî şüphecilik* birçok konuda bizi yanlışlardan uzaklaştırır. Örneğin, Batıda lonca (guild) ve vakıf müesseseleri var, bizde de var; sosyolog bizdeki ve batıdaki loncalar arasındaki temel farklar nelerdir, vakıf anlayışı hangi açılardan farklıdır, sorularını sorarak bu müesseseleri incelemelidir (Erkal 2009: 12).

Yukarıdaki açıklamalardan görülüyor ki, Erkal metodolojik görüşlerinde Fındıkoğlu'ndan etkilenmiştir. Fındıkoğlu'na göre bilimlerin temelinde bulunan *determinizm* ilkesi sosyolojide de gereklidir. Fakat mutlak bir determinizmden bugün değil sosyal bilimlerde, tabii bilimlerde bile söz edilemez. Tabiat kanunlarının bile ihtimalî karakterinden bahsedildiği, rölativist görüşün pozitif bilimlerdeki tesirlerinden bahsedildiği bir çağda, kraldan ziyade kralcı kesilip sosyal realiteye bazı tarih felsefecilerince hâkim olduğu iddia edilen kanunların zarurluğu ve kesinliği ileri sürülemez, büyük adamsız bir sosyoloji tasarlanamaz, şeklindeki açıklamaları ile Durkheim ve Gökalp ile Prens Sabahaddin'in determinist açıklamalarından kaçınmış, Hocası Mehmet İzzet'in "büyük adam" konusundaki görüşlerinden de etkilenerek, sosyal olayların açıklanmasında toplumun yanında ferdi iradelerin rolünü de belirtmiştir. Fındıkoğlu'nun Türk sosyolojisine önemli bir hizmeti de "bütüncü görüşü/yaklaşımı" temellendirmeye çalışmasıdır. Kendisinden önce Geştaltçı-Bütüncü yaklaşımın sosyolojide uygulanmasına ilişkin 1927 yılında Mehmet İzzet'in ve 1936 yılında Mümtaz Turhan'ın görüş beyan ettiğini belirten Fındıkoğlu; "bütüncü görüş" ile hem "toplum" veya "sosyal realite" denen karmaşık yapıya bir bütün olarak bakmayı, hem de toplumsal olayları toplumun bütünü içinde birbirleriyle ilişkileri olan birer bütün olarak ele alıp incelemeyi getirmiştir. Tek taraflı ve tek sebepli açıklamalardan kaçınılması gerektiğini vurgulayarak, sosyolojik açıklamalarda *rölativizm(itibarilik, görecelilik)* ilkesinin dikkate alınması gerekliliğine de işaret etmiştir. Bu açıklamalarında *tarihî perspektifi* kullanmış, sosyal olayları cereyan ettikleri yer ve zamanı dikkate alarak, çeşitli metot ve tekniklerin yardımıyla ve bilimlararası bir yaklaşımla incelemek, bu inceleme ve açıklama esnasında gerektiğinde daha önce ortaya atılmış doktrinlerden de faydalanmak gerektiğini somut örnekler vererek açıklamıştır. Bilimsel araştırmada *akıl ve tecrübenin, tümevarım ve tümdengelim* yoluyla düşünme tarzlarının birlikte kullanılması gerektiğini de belirtmiştir (Güngör 1991: 39; ayrıca bkz., Fındıkoğlu 1944, 1971).

3. TÜRK SOSYO-KÜLTÜR YAPISI İLE İLGİLİ GÖRÜŞ VE ÖNERİLERİ

Erkal Gökalp'ın Türkleşmek İslâmlaşmak Çağdaşlaşmak sentezi için şöyle düşünür: “Bu yüzyılın başında Osmanlıda bir tartışma konusu vardır: Garplılaşmak, Türkleşmek ve İslamlaşmak... Üç tarz-ı siyaseti bugün 1919’ların 1920’lerin gerçeğiyle tartışamayız. Bugünün konularına, ihtiyaca ve yerine göre Türk aydını bunların hepsini kullanmak ve değerlendirmek zorundadır... Bunlar bizim aydınımızın kimliğinin belirlenmesinde faydalanacağı üç temel kaynaktır. ... 2000’li yılların gerçeklerine göre bunlardan faydalanmak lazımdır” (Erkal 2010: 25–26). Bu bölümde işleneceği üzere, Erkal bunlardan *çağdaşlaşma* ve *milletleşme* ilkeleri üzerinde durmuş ve derinlemesine açıklamalar getirmiştir.

Erkal 2007 yılında yazdığı “Yol Ayrımındaki Ülke” adlı eserinde Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu şöyle özetlemektedir: Dünyada iki kutuplu dengenin bozulması, küresel gücün dünya egemenliğine soyunması, hiçbir kural ve ilke tanımadan hareket etmesi, önü açılmış millî devletlerin değişik sorunlarla karşı karşıya gelmelerine sebep olmaktadır. Bu ortam milletlerarası hukukun geçerliliğini ve Birleşmiş Milletler gibi kuruluşların varlık gerekçelerini tartışılır hale getirmiştir. Dünün dostlukları ve ittifakları bugün tartışılmaktadır. Dünyanın bu belirsizlik ve istikrarsızlık ortamı Türkiye’ye de yansımaktadır. Dünyanın âdeta çivisi çıkmıştır. Böyle dönemleri zaman zaman yaşamaktayız. Birbirini takip eden istikrar ve istikrarsızlık, barış ve savaş, huzur ve kargaşa dönemleri sosyal değişme bakımından “devrî-dalgalı modeli” ön plâna çıkarmaktadır”... (Erkal 2007: IX).

“Küreselleşme, hem ekonomik parçaları, hem de siyasî parçaları ufalamaktadır. Küreselleşme sürecini red veya kabul etmekten çok; dünyaya kapanmanın mümkün olmadığını da fark ederek millî çıkarları korumak esas olmalıdır” (Erkal 2003: 260) görüşünde olan Erkal, özellikle 2000’li yıllardan itibaren çalışmalarını küreselleşmenin ortaya çıkardığı millî kimliklerin hedef alınması, ulus-devletlerin zayıflatılması, etniklik, azınlık, terör, özgürlük ve güvenlik, Türkiyelilik ve çokkültürlülük, misyonerlik, yolsuzluk, ırkçılık... gibi küresel-toplumsal problemler üzerinde yoğunlaştırmıştır.

Bundan sonraki açıklamalarımıza Erkal’ın Dünyadaki küreselleşme süreci üzerine ve bu süreç karşısında Türkiye’de milletleşme ve çağdaşlaşma olguları üzerine değerlendirmeleri açıklanacaktır. Böylece Türk sosyolojisinde

milliyetçi/millet inşâ edici okulun önemli bir temsilcisinin günümüz Türkiye'sinin sosyo-kültürel yapısı üzerine görüş ve önerilerinden birkaçına değinilmiş olacaktır.

3.1. Küreselleşme

Küreselleşme küresel güç ve blokların menfaatlerine göre düzenlenen bir dünya düzenidir. Burada siyaset ve iktisat iç içedir. Her ne kadar küreselleşmenin tanımı mal ve hizmetlerin, bilgi ve sermayenin ülkeler arasında serbestçe dolaşımı, Dünyanın küçülmesi, ekonomik sermayenin milletlerarası mahiyet kazanması ve millî ekonomilerin dünya çapında birbirine bağlanması ise de; uygulama ve Dünyada kurulmak istenen düzen bu tanıma uymamaktadır. Küreselleşme ABD'nin ve ona bağlı çokuluslu şirket ve finans kaynaklarının menfaatlerine göre şekillenmektedir. Küreselleşme, on-on beş sene önce farklı anlaşılıyordu. Bazı gelişmekte olan ülke aydınları ve iş adamları küreselleşme ile ürettikleri mal ve hizmetleri ulaşamadıkları pazarlara dahi satabileceklerini zannediyorlardı. Oysa görüldü ki; sanayileşmek, üretmek sadece hâkim ekonomilerin işidir; diğerleri üretmemeli, fakat ithal yoluyla çokuluslu şirketleri desteklemelidir. Kısaca Türk insanına sanayici olmak bile çok görülmektedir. Azgelişmiş ülke ve ekonomiler ayakta kalabilmek için küresel gücün ve onun emrindeki kuruluşların kendilerine uygun gördüğü payla yetinmek durumundadırlar. Dünyadaki ekonomik serbestlik; Dünyaya hükmeden iki yüz civarındaki çokuluslu şirket ve dev bankanın lütfen serbest bıraktığı alanda söz konusu olabilmekte ve *küresel plânlı bir ekonomi* geçerli olmaktadır (Erkal 2003: 299).

Küreselleşme, küresel güç için yüksek hayat standartları ve yeni iş imkânları demektir. Diğer gelişen ülkeler için ise; gelir dağılımının bozulması, yüksek enflasyon, bütçe açıkları, ticarî engel ve ambargolar, dış politika üzerinde ipotekler yaratan yüksek iç ve dış borçlanma, sağlıksız özelleştirmeler, işsizlik ve sanayileşmekten vazgeçmektir. Küreselleşme ekonomik ve siyasî parçaları ufalamaktadır. Ekonomik açıdan iç ve dış pazarda küresel güç ile rekabet edemeyecek çapta firmalar arzu edilmektedir. Siyasî açıdan, küreselleşme, bir taraftan bütünleşmiş bir dünyayı hedeflerken, diğer taraftan daha fazla bölünmüşlük yaratma gücünü de bünyesinde taşımaktadır (Erkal 2003: 299–300).

Küreselleşme iki boyutludur. Bu boyutlardan biri *maddelerin yaygınlaşmasıdır*: Giyim-kuşam, hızlı yiyecek, coca cola, Mc. Donald's, Marks & Spencer, GSM teknolojisi, internet, cep telefonu, İngilizce, ABD doları ve bazılarının Müslüman olmalarına rağmen taktıkları haç kolyeleri vb. Diğer boyut ise *değerlerin yaygınlaşmasıdır*. Bu değerler daha çok hâkim ekonomi ve kültürün maddeci, faydacı, ferdi tekleştirici değer hükümleridir. Bunun yanında demokrasi, demokratik değerler, insan hakları, çevre şuuru, bilginin yaygınlaşması, teknolojik gelişme, mal ve hizmetlerin kalitesinde standartlaşma gibi olumlu değerler de yaygınlaşmaktadır (Erkal 2007: 236–237).

Küreselleşme, ideolojisi olan çokkültürlülük ile milletlerin ufalandığı oranda daha iyi bütünleşebileceği anlayışını dayatmakta ve millî kimlikler üzerinde aşınmaya sebep olabilecek alt kimlik-üst kimlik çatışmalarını teşvik edecek bir ortamı getirmektedir. Aslında küresel güç ve blokların daha güçlenebilmeleri için kendi dışındakilerin ufalanması ve federal idarî bir yapıya geçmeleri esastır. Bu açıdan bakıldığında vatandaşlık şuuru zayıflayacak, ülkeler siyasî merkezli ekonomik krizlerle karşı karşıya getirilebilecek, bağımlı ekonomiler krizlerden daha fazla etkilenecek, yerli tekellerin yerini yabancı tekeller alacak, etnik ve kimlik çatıştırmaları artacak, üniter yapılar zorlanacaktır. Milletler kalabalık haline getirilecek, milletleşmiş toplumlara *mozaik* damgası vurulacak, hükümlerlik hakları belirli ölçülerde küresel güce devredilecek, içerde dışa bağlı birtakım sivil toplum kuruluşları ile iç politikada bazı hususların kabulü zorlanacak, millî dil ikinci plâna atılacak, tamamen coğrafyaya bağlı bir kimlik anlayışı öne çıkarılarak coğrafya vatansızlaştırılacaktır. Bu süreçte millî direnç zayıflayacağından millî kimlikler tanınmaz hale gelecek, fert ve grupların tanınmaz hale gelmesinde kitle haberleşme araçları etkili olacaktır (Erkal 2003: 301–302).

Erkal küreselleşmenin ortaya çıkardığı bu belirsizliklere ve risklere karşı milletin ve ulus-devletin devamlılığı için hakikî anlamda çağdaşlaşmanın ne anlama geldiğini açıklamakta, özellikle milletleşme/Türk milliyetçiliği/Türkçülük konuları üzerinde durmaktadır.

3.2. Çağdaşlaşma

Erkal, Türkiye'de çağdaşlığın; zihniyette, metotlu çalışmada, topluma karşı sosyal sorumluluk gerektiren konularda değil, basit şekil şartlarında arandığını belirtir. Dış görünüm, örtünme, gösteriş tüketimi, altın kullanımına

göre insanlar etiketlenmektedir. Çağdaşlaşma, Batı'ya göre yapılanma, Batı dünya egemenliğinin anahtarı olarak anlaşıldığı gibi, Türk-İslâm kültürünün antitezi olarak da takdim edilmektedir. İş böyle olunca, çağdaşlaşma tek bir modelle sürekli diyalog kurmanın ötesinde de düşünülmemektedir. Batı tipi bir çağdaşlaşmanın alternatifleri ile karşılaşmayan, bunların farkında olmayan bazı aydınlar, bundan dolayı çağdaşlaşmayı taassup seviyesine varan bir Batılılaşma olarak anlamışlardır. İşte, meseleyi çarpık kavrayanlar bundan dolayı yerli, millî olan her şeyle dövüşme ihtiyacını duymaktadırlar. Oysa çağdaşlaşma, mutlak ve kaçınılmaz bir Batılılaşma determinizmine saplanmak değildir. Çağdaşlaşma, gelenekselliğin azalması ile kurulmuyor. Çağdaş ve gelişmiş olup geleneklerini çöpe atmış bir ülke yoktur. Batı dünyayı Avrupalılaştırırken aynı zamanda Avrupalılığı da evrenselleştirip tek boyutluluğa zorlamaktadır. Dil ve kültür farklılığı Avrupa'yı farklı kültürel bölgeler haline sokarken, bizdeki çağdaşlık krizi içinde olanlar tek bir Avrupa kültüründen medet ummaktadırlar (Erkal 2009: 41–42; 2010: 117–118).

Erkal'a göre çağdaş olabilmek, çağın insanlığın istifadesine sunduğu maddî ve manevî kültür unsurlarını ülkemizin şartları ve ihtiyaçları ölçüsünde alabilme, kullanabilme, dönüştürebilme, yeni bileşimler ortaya koyabilme sanatıdır. ... Çağdaş olmak, fikir ve kavram modasının ülke ve fert menfaatleriyle uyuşup uyuşmadığını düşünebilecek, fark edebilecek bir seviye demektir. Çağdaş kalabilmek, millî bağımsızlık konusunda hassas olabilmek, dış politika kozlarını yerinde kullanabilmek, yer altı ve yer üstü kaynak ve tesislerini yabancılara peşkeş çekmemektir (Erkal 2010: 118). Topluma işleyen fonksiyonel bir bütün olarak bakan Erkal'a göre, sosyo-kültürel yapıdaki bütünlüğün bozulmaması için dışardan alınacak unsurlarda fonksiyonel ilişki ve uyum aranmalıdır. Gökalp'ın harsımızın bozulmaması için Batıdan alınacak medeniyet unsurlarının harsa aşılınması gereğinden bahsetmesi gibi, Erkal da dışarıdan alınacak unsurların toplumun bütünlüğünü bozmaması için böyle bir gereklilikten söz eder. "Çağdaş olmanın birinci şartı, kendi millî kimliğini koruyup geliştirerek dünyaya açılmak, kendi dışımızdaki dünyayı fark edebilmektir" (Erkal 2010: 116). Çağdaş olmak çağa hâkim olabilmek ve kendi damgamızı vurabilmektir (Erkal 1992: 147).

3.3. Milletleşme/Milliyetçilik/Türkçülük

Erkal'a göre II. Meşrutiyet döneminde Osmanlılık, Osmanlı Devleti'ni parçalanmaktan kurtaramamış, dağılmasını engelleyememiştir. II. Meşrutiyet

sonrası kurulan Mecliste bütün vekillerin sıfatı Osmanlı kimliği olması gerekmesine rağmen; dinî, ırkî ve etnik bölünme ve ayrılmalar görülmüştür. Osmanlılık şuuru ile tutunamayan devlet ve aydınlar, İslâmcılık akımı ile devleti ayakta tutmaya çalışmışlar, ancak bu da istenen sonucu vermemiştir. Türkçülük akımı ile Cumhuriyet'in temellerinin atılmasına ve millî devlete geçilmesine yol açılmıştır. Türkçülük hareketi bir etnik milliyetçilik projesi değildir; imparatorluk bünyesinde zamanla dışlanan ve kaybedilen kimliğin tekrar kazanılması ve asla dönüş şeklinde olmuştur (Erkal 2010: 195–196). Başka bir deyişle, Cumhuriyet Rejimi, Osmanlı'dan millî devlete geçiş, Prof. Dr. Sayın Orhan Türkdoğan'ın da ifade ettiği gibi; bir “Türkleştirme” serüveni değil, aksine 730 yılında Orhun Anıtları'nda adı geçen Türk budununa (millet) dönerek yitirilen Türklük kimliğinin yeniden kazanılma sürecidir. Ancak, Atatürk'ün erken kaybı millî devlet ve milletleşme yolunda daha büyük mesafeler alınmasını da önlemiştir (Erkal 2007: 99–100).

Erkal'a göre *milletleşme*, her türlü boy, etniklik, kabile, aşiret ve mezhep taassubunun üstünde millî seviyede ortak kabullerin ve retlerin geliştirildiği bir kültürel süreçtir. İnsanları etnik veya ırkî bölümlere ayırarak ve birbirine ötekileştirerek milletleşme sağlanamaz; modern toplum yaratılamaz. Bu yol milliyeti ve milletleşmeyi reddeden ilkel etnikliğe yol açar ve mikro ırkçılığı tahrik eder. Türk milleti kavramı belirli bir kültürel mirası ve hâkim kültürü ifade eder, Türkiye'deki etnik gruplardan birini değil...(Erkal 2007: 147). Milletleşme dediğimiz sosyolojik olgu; boy, kabile, aşiret, mezhep şeklindeki asabiyetin dar anlamdaki “biz” duygusunun millet seviyesindeki “biz” duygusuna taşınmasıdır. ... Millî kimliksiz millet de olmaz... Türk, bir etnik grup değil; hâkim kültürün ve millî kimliğin adıdır (Erkal 2007: 163).

Erkal'a göre, özellikle önü açılmış millî devletlerin dayatmalarla, küresel saldırılarla karşı karşıya kaldığı, millî sınırlarının değiştirildiği, milletlerarası hukukun ayaklar altına alındığı bugünlerde, sadece bayram günlerinde değil; her zaman millî egemenlik ve millî bağımsızlığı vazgeçilmez kabul edebilmeliyiz.

“Millî egemenlik sadece hukukî ve siyasî bir kavram değildir. İktisadî ve kültürel kaynaklardan desteklenmeyen millî egemenlik eksik ve yetersiz kalabilir. Özellikle günümüzde küreselleşmeye karşı yükselen iktisadî milliyetçilik, millî egemenlik konusunun ele alınmasında üstünde durulması gereken bir husustur. Günümüzde ciddî millî devletler ekonomik çıkarlarını ençoklaştıracılların yollarını aramaktadırlar. Liberal ve serbest piyasa etiketini

kullanan bu ülkeler, iktisadî ilişkide buldukları ülkeleri daha fazla liberalleştirerek kazançlı çıkmaktadırlar” (Erkal 2010: 194).

Türk milliyetçiliği kendini Türk olarak hissetmek, ülkesine, millî bağımsızlığına sahip çıkmak, millî değerlerini koruyarak geliştirmektir; Türk milletine mensup olma şuurunun bir tezahürüdür. Aslında milletleşme de mahalliliğin, millet altı dar kalıplarının aşılmasıdır; etnik sıfatı ne olursa olsun vatandaşlık bilincine sahip olanların ülkesine sahip çıkışıdır. Bu duygulara bağlı olarak davranış sergileyen bir Türk Ermenisi, Bir Türk Rumu ve Türk Yahudi’si de millî kimliğin kapsamındadır. Milletleşme ayrıştırmayan, kaynaştıran kültürel bir olgudur. Boy, kabile, aşiret, mezhep ve etnik taassubun aşılmasıdır. Etnik merkezliliğin (etnosentirizm), her şeyi etnik taassupla değerlendirmenin terk edilmesidir. Dar anlamdaki biz duygusunun millî seviyeye taşınmasıdır. Onun için Türkiye’de tek devlet, tek millet vardır.” (Erkal 2010: 192).

Milletleşme, farklılıkları kutsallaştırma veya reddetme değil; farklılıklar üzerinde sağlanan kültürel bir mutabakat ve birlikteliktir. Etnik kapalılığın ve ırkçılığın reddedilmesidir. Aslında, modern etniklik, millî kimliği ve milletleşmeyi reddetmez. Her konuya etnik gözlük ve taassup ile yaklaşmak ilkel etnikliktir. Bir millet içinde farklı etnisiteler olabilir. Milliyet ile etnisite birbirine rakip değildir. Türk, milliyetimizin ve mensup olduğumuz milletin, millî kimliğimizin adıdır; o, etnik bir grup değildir. Türk kimliği, Irak, Makedonya, Kosova, Batı Trakya, Almanya, Fransa, Bulgaristan, Hollanda, Belçika, Avustralya, Avusturya, ABD ve Kanada’da ve diğer göç verdiğimiz ülkelerde etniklik kapsamında ele alınabilir, Türkiye’de değil (Erkal 2010:192–193).

Erkal’a göre milliyetçilik dışı kapanma değildir; iktisattan sanata ve dış politikaya kadar ülke yararına tavır alışlar bütünüdür. Türk milliyetçiliğini yıllardır öcü gibi göstermeye gayret edenler; başka bir milliyetçiliğe ve küresel amaçlara hizmet edenlerdir. Son yıllarda küresel saldırılar, milletlerarası hukukun ve itibarlı kuruluşların ayaklar altına alınması, önü açılmış millî devletlerin toprak bütünlüklerini hedef alan, egemenlik haklarını sınırlandıran, ekonomik kaynaklarını talan etmeyi amaçlayan dolaylı ve doğrudan kuşatma hareketleri, neden milliyetçi bir tavır almamız gerektiğini ortaya koymaktadır. Bilhassa iktisadi milliyetçilik konusuna giren hayatî sorunlar karşısında, her ciddi ülkede olduğu gibi yönetenler de gerekli tavrı koymalıdırlar (Erkal 2010: 265–266). Ülke çıkarlarını korumak, millî kültürü koruyarak geliştirmektir. Bir başka ifadeyle, tanınmaz hale gelmemektir. Milliyetçilik, kendi milliyeti

dışındakileri aşağılamak veya dışlamak değil; başkalarıyla Dünyayı eşit, adil, anlamlı ve istismar edilmeden paylaşabilecek şuur ve olgunluğa erişmedir. Uydu değil; haysiyetli, kişilikli ve şerefiyle yaşayabilmenin yoludur (Erkal 2010: 217–218).

Erkal milliyetçiliği Türk milliyetçiliği olarak düşünmekte ve Türkçülükle aynı anlamda kullanmaktadır. Ona göre, yükselen milliyetçilik hareketleriyle beraber Ziya Gökalp'ın Türkçülüğün Esasları adlı (1976a) eserinde belirttiği *iktisadî milliyetçilik* öne çıkmaktadır. İdeolojik olmayan Atatürk dönemi devletçiliği de iktisadî milliyetçilik olarak anlaşılabilir. Yeteri ölçüde uyuşturulmamış ülkeler siyasî ve ekonomik çıkarlarına daha fazla sahip çıkıyorlar. Olur, olmaz her kuruluşlarını özelleştirme adı altında açık arttırmaya çıkarmıyorlar. Böylece sermayenin de milliyeti olduğu ortaya çıkıyor. Her önemli ve Dünya çapındaki şirketin bir milliyeti olabileceği anlaşılıyor. Hele sembolleşen bazı kuruluşlar kesinlikle satılmıyor. Mesela, Danone'yi Amerikalılar satın almaya kalktığında Cumhurbaşkanı Chirac başta olmak üzere Fransa buna tepki gösteriyor. İngiliz Başbakanı Blair viski firmalarının çıkarlarını savunmak üzere Türkiye ile pazarlık yapabiliyor. BP hisselerinin % 22'sini almak isteyen bir Kuveyt şirketine ulusal çıkar gerekçesiyle bunlar satılmıyor. ABD ve AB ülkeleri yabancı sermayeye de sınır koyuyor... (Erkal 2007: 266).

“Küreselleşme süreci ilgi çekici gelişmelere sahne oluyor. Bazıları milliyetçilik hareketlerinin ve millî devletlerin bu süreçte ortadan kalkacağına, sınırlara gerek kalmayacağına insanları inandırmaya çalışıyorlardı. Ama baktık ki; ne sınırlar ortadan kalkıyor, ne de millî devletler kendilerini tasfiye ediyor. Bazı millî devletler güç kaybediyor; bazıları ise, daha da güçleniyor. Dahası yükselen milliyetçilik hareketleri, küresel istilâ ve kuşatmaya karşı ülkelerin uyuşturularak sömürgeleştirilmesine karşı ayağa kalkıyor...” (Erkal 2010: 217).

“Türkiye, küresel sermayenin ve ondan pay alan yerli ortaklarının istemediği şeyleri yapamayacak hale geliyor. Oy verenlerin yerini borç verenler alıyor. Sermaye piyasası yabancıların eline geçiyor. Yabancı bankalar ilerde krizle karşılaşmamak ve daha fazla riziko almamak için, bugünden banka hisselerini yabancılara satıyorlar. Türkiye'ye, AB putu yolunda özgürlükçülük ve demokratikleşme oyunu oynatılıyor. Ancak, yabancılar malı götürüyor. Devlet yağmalanıyor, önemli kuruluşların içi boşaltılıyor, onları büyük zararlarla karşılaştıracak özel alternatifler yaratılıyor. Eşe dosta ulufe

dağıtılıyor. Türkiye sanki 1870'lerin sonrasını yaşıyor. Yoksullaşma, milli kimlik kaybını, ilgisizliği, kayıtsızlığı arttırıyor” (Erkal 2010: 218).

Erkal'a göre, milliyetçilik, farklı etnikliğe de sahip olsa; aynı milliyetten olan herkesi kucaklayan bir fikrî olgunluktur. Etnik ırkçılığı, topluma kapanmayı ve vatandaşlığı reddetmeyi dışlar. Yöresi, etnisitesi ne olursa olsun; millî kimliğe sahip çıkmak, ülke çıkarlarını korumak, hilal-haç mücadelesini fark etmek, yeni emperyalizm olan küreselleşmenin olumsuz taraflarını görmek, herkesin görevidir.... (Erkal 2010: 266).

Milliyetçilik, diğer milliyetlerin varlığını kabul ederek kendine yaşama ve var olma hakkı tanımak ve tanıtmak, diğer milletler gibi hür ve insan haklarına saygı esasına dayanarak millî varlığı sürekli kılmaktır. Millî kültür unsurlarına ve millî menfaatlere sahip çıkma şuur ve iradesidir. Milliyetçilik bir toplumun millet olma ve millet olarak kalma iradesidir. kalabalık haline dönüşmeme garantisidir. Milliyetçilik milletlerin milli varlıklarını yok edici ve millî menfaatleri dondurucu her türlü beynelmilelci akımı reddeder. Önce insanlık değil, Türk milleti ve onun meseleleri gelir. Millet ve onun beslendiği manevî kaynak olan milliyetçilik, çağımızın en önemli gerçeği, sosyal ve siyasî olayların temel harekete geçiricisidir. Emperyalist amaçlara karşı direnç yaratan en önemli kaynaktır (Erkal 1992: 81–82).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

XX. yüzyılın başında Ziya Gökalp çağın önemli dönüşümünü fark etmiştir: Artık imparatorluk tipi toplumlar ortadan kalkmakta, millet tipi toplumlara geçilmektedir. Gökalp kurduğu Sosyoloji bilimi ve savunduğu sosyolojik görüşleri ile Atatürk'ün kuracağı ulus-devletin ve cumhuriyet reformlarının fikri zeminini hazırlamıştır. Gökalp Türkleşmek İslâmlaşmak Muasırlaşmak formülü ile Türk sosyo-kültürel bütünleşmesinin zeminini hazırlarken, Türkçülüğün Esasları ile aile, eğitim, siyaset, din, ekonomi, hukuk, estetik, dil alanlarında yapılacakları belirleyerek milletleşmenin şartlarını açıklamıştır. Yine Türkçülüğün esaslarında bu süreçte takip edilecek şahsî, rahtî(cinsel), ailevî, vatanî, medenî ve beynelmilel ahlâk kaidelerini belirlemiş ve bu konuda fertlere ve topluma mefkûre (ülkü, ideal) aşılama çalışmıştır.

Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu sosyolojinin ve sosyal bilimlerin farklı alanlarında ortaya koyduğu çok sayıda eseri, faaliyetleri ve kurduğu teşkilatlarla Türkiye'de yerli ve millî bir düşünce geleneği kurularak Türk toplumunun

sosyo-kültürel bütünleşmesi ve milletleşmesi yönünde çalışmalarını sürdürmüştür.

Gökalp Fındıkoğlu çizgisinde ilmî faaliyetlerini sürdüren Orhan Türkdoğan ve Mustafa Erkal eserlerinde, Gökalp'ın ve Atatürk'ün erken vefatları sonucu Türkiye'de milletleşme sürecinin tamamlanamadığını, son dönemde küreselleştirme ve onun ideolojisi olan çokkültürlülük dayatmaları ile ulus-devletin bölünmenin eşiğine geldiğine işaret ederek, günümüz Türkiye'sinde âdeta yeni bir millî mücadele sürecine girildiğini işlemişlerdir.

Erkal sosyolojinin konusunu açıklarken Mehmet Eröz ve daha çok da Fındıkoğlu'ndan; metodolojik görüşlerinde de A. Comte'dan ve özellikle Fındıkoğlu'ndan etkilenmiştir. Gökalp bir gün Milletler Cemiyetinin kurulacağını, Türkiye'nin de bu kuruluşun içinde yer alacağını görmüştür (Fındıkoğlu 1955: 77). Harsı kuvvetli olan ülkelerin medeniyete daha çok katkıda bulunacaklarını, dolayısıyla bu medeniyet içerisinde daha çok söz sahibi olacaklarını da görmüş; Türk milletinin güçlü bir harsa sahip olması için önerilerde bulunmuştur. Erkal ise günümüzün tek kutuplu dünyasında küreselleşmenin toplumlar arasında adaletli ve dengeli ilişkileri bozduğunu, az gelişmiş ülkeler için büyük riskler ve tehditler oluşturduğunu görüyor ve ona göre önerilerde bulunuyor. Kültür medeniyet ayrımı, diğer milletlerden alınacak medeniyet unsurları ve bunların nasıl alınacağı konusunda Gökalp, Fındıkoğlu ve Erkal aynı fikirleri savunmaktadırlar.

Erkal'ın çalışmaları tarihî perspektifte değerlendirildiğinde, 1990 yılına kadarki yazılarında daha çok Türkiye'de sosyo-kültürel bütünleşme, bölgelerarası dengesizlik ve giderilmesi, sosyo-ekonomik kalkınma, sosyal değişme, sanayileşme –yabancılaşma ilişkisi gibi konular üzerinde yoğunlaştığı görülür. 1990 sonrası Türkiye'de bir taraftan halk-aydın ikiliği, dil, eğitim, medya, siyaset, ekonomi, din hayatındaki bozulmalar sebebiyle milletleşmenin sağlanamaması, bir taraftan küreselleşme süreci ve onun ideolojisi olan çokkültürlülük dayatmaları sonucu ortaya çıkan etnik-azınlık açılımları ile ulus-devletin bölünme tehditlerine maruz kalması süreci üzerinde yoğunlaştığı; etniklik, azınlık, milletleşme, kültürel kimlik, Türk kimliği konularını işlediği görülür. Baloğlu'nun belirttiği gibi toplumun gündemindeki sorunlarla ilgilenmesi onun Asistan olmasında etkili olduğu gibi, akademik yaşamında hep gündem maddelerine ilişkin eserler vermesinde de etkili olmuştur (Baloğlu 2008: 672). Erkal, Türkiye'nin içinde bulunduğu dönemin özelliklerine göre, aktüel problemler üzerinde durmuş, farklı görüş ve teklifler ileri sürmüştür;

fakat o, ilk yazılarından itibaren *Türk milliyetçiliği* çizgisinden hiç ayrılmamıştır.

KAYNAKÇA

- BALOĞLU, Filiz(2008)., “*Mustafa Ersen Erkal*”, **Türkiye’de Sosyoloji: İsimler-Eserler II**, Der. Çağatay M. Özdemir, Ankara: Siyasal Basın Yayın Dağıtım, s.667-698.
- ERKAL, Mustafa E. (1984)., **Sosyal Meselelerimiz ve Sosyal Değişme**, İstanbul, Mayaş.
- ERKAL, Mustafa E. (1992)., **İktisadi Kalkınmanın Kültür Temelleri**, İlaveli 3. bs, İstanbul: Kuşak Ofset.
- ERKAL, Mustafa E. (2003)., **Merkez Binanın Penceresinden**, İstanbul, Derin.
- ERKAL, Mustafa E. (2007)., **Yol Ayrımındaki Ülke**, İstanbul: Derin.
- ERKAL, Mustafa E. (2009)., **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, İlaveli 14. bs, İstanbul, Der.
- ERKAL, Mustafa E. (2010)., **Etnik Tuzak Kimlik ve Açılımlar**, İstanbul, Derin.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin F. (1944)., “Modern Bir İçtimaiyat Telakkisi Etrafında”, **Millet Mecmuası**, S. 24, Nisan 1944, s. 364–365.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin F. (1955)., *Ziya Gökalp İçin Yazdıklarım ve Söylediklerim*, İstanbul, M. Sıralar Matb.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin F. (1971). **İçtimaiyat Dersleri: Sosyoloji Doktrin ve Kolları**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını.
- GÖKALP, Ziya (1976a)., **Türkçülüğün Esasları**, Haz: Mehmet Kaplan, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayını.
- GÖKALP, Ziya (1976b)., **Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak**, Haz. İbrahim Kutluk, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını.
- GÜNGÖR, Nevin (1991)., **Kültür Eğitim Dil Üzerine Görüşleri İle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayını.
- KURTKAN, Amiran (1978)., **Sosyal İlimler Metodolojisi**, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Yayını.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2007)., “Üç Sosyal Bilimcimizin Türk Düşünce Tarihimizdeki Yeri”, **Türk Düşünce Geleneğinde Ziya Gökalp Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve Hilmi Ziya Ülken**, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayını, s. 107–141.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (2008)., **Osmanlı’dan Günümüze Türk Toplum Yapısı**, İstanbul, Timaş.